

Ивана Ћирковић

ЈЕДАН СОЦИОЛОШКИ ПОГЛЕД НА НОВЕ РЕЛИГИОЗНЕ ПОКРЕТЕ*

Ајлин Баркер књигу *Нови религиозни покрети* пише као практичан увод у нове религиозне покрете (НРП-е), и наглашава да ова књига није академска, иако се заснива на разним исцрпним и обимним академским истраживањима, које је она са својим сарадницима вршила дуже време, у жељи да стекне што потпунији и тачнији увид у НРП-е. Она иде даље од академског истраживања, да би покушала да одговори на питања која су постављали збуњени и забринуте рођаци и пријатељи када би се особа коју воле укључила у неки НРП. Везује се за истраживање НРП-а у Британији, са освртом и на Сједињене Америчке Државе.

Ајлин Баркер, наводећи циљеве и тезе, истиче коме је, пре свега, намењена ова књига. “Ова књига има два главна циља. Први је пружање неких општих основних информација о НРП-има. Други циљ је понуда неких прелиминарних сугестија онима који брину због тога шта треба да ураде када се њихов рођак, пријатељ, ученик, парохијанин (или неко о коме имају посредне или непосредне информације) укључи у један од покрета” (12).

С обзиром на циљеве, књига је подељена на два дела, први је упознавање са новим религиозним покретима, а други део представљају савети о томе шта се све може учинити када се људи, посредно или непосредно, сусретну са неким од покрета. Због тога ћемо и ми поделити овај приказ на два главна дела.

Први део: Какви су нови религиозни покрети?

Ајлин Баркер на почетку истиче да се термин нови религиозни покрети користи за означавање веома разноликог скупа организација од којих се већина јавља у педесетим годинама двадесетог века. Ове нове организације нуде различите одговоре на питања филозофске, верске или духовне природе. Оне су, иако постоји тврдња да улога религије слаби у Западном друштву, веома разноврсне и бројне; и, “док су се претходне генерације нових религија обично могле препознати као *девијације* или херезе унутар јудејско-хришћанске традиције, религије, које се данас срећу, потичу из широке лепезе традиција, од којих су многе, до скоро, биле прилично стране добром делу Запада” (24). Разлог овоме делимично лежи у досељавању људи који су са собом у земљу у коју су дошли понели и своју традиционалну религију, а делимично и у томе што су порасле мисионарске активности неких нових религиозних покрета. НРП-и се међусобно разликују, па их је немогуће “стрпати у исти кош”, али ипак постоје неке опште карактеристике НРП-а које се могу издвојити. Баркер за ову прилику цитира Брајана Вилсона (Brian Wilson): “Егзотично порекло, нова култура стила живота; ниво ангажованости, уочљиво другачији од оног у традиционалном,

* Ајлин Баркер (2004) *Нови религиозни покрети*. Ниш: Зограф.

Приказ је урађен као део активности студената у оквиру наставе из предмета Социологија религије на Групи за социологију Филозофског факултета у Нишу у школској 2005/2006. години.

црквеном хришћанству; харизматични лидери; углавном младо следбеништво, у великој мери пореклом из боље образованих слојева друштва, као и из средње класе; социјална упадљивост; међународно деловање и настанак у току последње деценије и по” (25).

У поглављу *Обраћање или контрола ума* Ајлин Баркер жели да нас упозна са многим предрасудама које се везују за НРП-е. Она сматра да је најчешће навођени разлог укључивања у покрет неког појединца од стране читаве заједнице тај да су му “испрали мозак”, да му “контролишу ум”, да су га “на превару” увукли у неки покрет... То, генерално, није тачно, сматра она, јер сваки појединац, потенцијални члан неког покрета, самостално доноси одлуку о томе да ли ће ступити у тај покрет. Она сматра да постоје неке технике убеђивања, али да је појединац, са одређеним карактеристикама личности, тај који самостално и добровољно ступа у покрет. Па чак и да су га обманули око финансија које он треба да уложи, око тога ко су и шта су, сваком појединцу се оставља могућност да се, кад год он то жели, искључи из покрета. Ајлин Баркер наглашава да се стварни процеси обраћања или технике убеђивања које НРП-и користе мало разликују од врста процеса који се одвијају у породици, школи, војсци, и неким традиционалним религијама. Оно што се са разлогом може узети за НРП-е је тумачење несвакидашњег искуства, тј. тврдње од стране чланова да су се путем невероватног искуства у покрету, излечили од главобоље или неке друге болести; често ће се покрет интересовати за нека несвакидашња искуства која је претходно имао потенцијални преобраћеник да би то повезали са ступањем у покрет.

Ако родитељи и пријатељи желе да схвате шта се дешава и да сачувају разумну комуникацију са преобраћеником, важно је да “увиде да они који ступају у покрет и остају у њему вероватно верују како имају извесну позитивну корист од свог припадништва” (44). Шта НРП нуди потенцијалним преобраћеницима? Успехе у каријери, побољшање здравља, заједништво, лични развој, религиозна искуства и промену света (изградњу царства).

Следеће поглавље описује *новог преобраћеника*. Ајлин Баркер се труди да развије још једну од предрасуда јавности: “Они који ступају у НРП-е нису увек, ни у ком случају, чак ни уобичајено слабе или патетичне личности [...] Штавише, није вероватно да велика већина чланства *прераста* у патетичне, слабе или поводљиве личности.” (54) Она жели да нагласи да су чланови покрета људска бића која јесу у неком покрету који они, а и они који нису у том покрету, сматрају “другачијим”. Међутим, само зато што је неки покрет другачији “то не значи да су његови чланови другачија врста” (54). Промене које се дешавају преобраћенику нису ни само добре, ни само лоше, најчешће ће бити и једних и других, а сам преобраћеник најчешће другима изгледа застрашујуће промењен, јер је пре свега променио своје вредности (а самим тим и начин живота, одевање, исхрану и сл.). Ајлин Баркер даје савет родитељима и другима забринутим за стање преобраћеника – оно што се дешава њиховом детету не треба да протумаче одмах као нешто злокобно. Они су међутим забринуте из више разлога. Ту су, пре свега, утицаји НРП-а на: самоубилачке нагоне, ментално здравље појединца, коришћење наркотичких супстанци, трансформацију појединца, његово физичко здравље, даље образовање и каријеру, и његове финансије. Она ове утицаје појединачно објашњава, трудећи се да остане што објективнија. “...Не може се тврдити да су људи, само зато што су извршили самоубиство док су били у НРП-у, то неминовно урадили *само зато* што су били чланови покрета...има многих који тврде да су били самоубилачки настројени пре него што су ступили у покрет, али је он дао њиховим животима смисао и правац” (80). Јасно је да су нека

самоубиства ипак била резултат нечијег чланства у НРП-у, нпр. колективно самоубиство Храма Народа (Džonstauna), чланови Ананда Марга, чланови Парк Сун Ја. Што се тиче менталног здравља чланова, имамо сличну ситуацију. Већ смо напоменули да се сама чињеница нечијег чланства у неком од НРП-а, узима као знак његове слабости, или још одређеније, сматра се да “преобраћеник пати од неке врсте менталне обмане” (84). Чланови НРП-а се често етикетирају као лудаци, међутим не можемо утврђивати нечију менталну болест на основу религијских уверења као критеријума – “управо је то тенденција коју су западне нације тако бучно осудиле” (84). Покрети који, по мишљењу Ајлин Баркер, могу да буду опасни по ментално здравље својих чланова су најчешће сатанистички покрети – могу да доведу до стања неконтролисаног ужаса, или губитка самоконтроле, осећаја кривице, повлачења у себе, анксиозности и слично, међутим, ни ово није правило. Даље, постоје неколико НРП-и са различитим ставовима о употреби дрога: једни охрабрују употребу незаконитих супстанци, најчешће за ритуалне сврхе; други су неутрални; а трећи изричито забрањују њихову употребу. Неки НРП-и се чак хвале да успешно отклањају зависност од дроге. Трансформационе технике као што је пост, посебан начин дисања, извесни облици јоге и медитације могу довести до измењеног стања свести. Коришћење ових техника је безопасно, осим у случајевима када та иста безазлена пракса код неког делује тако што му погоршава већ постојећи проблем. Опасност постоји када се трансформациона пракса користи без одговарајућег надгледања, или онда када почне да узима превелики део живота, где се јавља зависност, а повратак у “стваран живот” може да буде отежан. Ајлин Баркер даље објашњава утицај НРП-а на физичко здравље преобраћеника, и каже да с обзиром на године, већина чланова тежи да буде здрава и јака. Неки покрети су вегетеријански, неки су мање склони пушењу, алкохолу, или узимању дроге, тако да чланови тих покрета живе много здравији живот у односу на своје вршњаке. Потешкоће могу настати када су покрети неодговорни у погледу здравља својих чланова, ако се на пример, пости без надзора или када покрети као послодавци не обезбеђују уобичајено здравствено осигурање својим члановима. Што се тиче даљег образовања и каријере, Ајлин Баркер даје још један савет: “Када рођаци, пријатељи или наставници посумњају да ангажовање у неком НРП-у изазива лош успех студента, може се саветовати да о томе поразговарају са самим студентом, са његовим ментором или, ако је могуће, са деканом или професионалним саветником. У неким случајевима, такође може бити продуктивно разговарати са неким кога студент поштује унутар самог НРП-а. “Међутим, треба запамтити да студенти показују лош успех из многих разлога, а добро је познато колико их је тешко убедити да се концентришу на своје студије ако их привлачи нешто друго, тренутно много занимљивије” (96). Преобраћеникова каријера, с обзиром на покрет али и личност преобраћеника, може да иде узлазном или силазном путањом. Даље Баркер говори о финансијама – “постоје лидери НРП-а који се не само заветују на сиромаштво, него се свог завета придржавају” (97). Са друге стране, неки покрети стичу неубичајено велики профит радом својих следбеника или постотком од рада, донацијама, или надокнадама за курсеве.

Улазак у НРП може да подразумева географску и социјалну искључивост, али и изолацију личности преобраћеника. “Једна од честих брига коју помињу пријатељи и рођаци оних који су се укључили у неки НРП представља чињеница да је та особа изгубила контакте са оним што се стварно дешава – да се повукла од света или избегава суочавање са стварношћу” (125).

У даљем разматрању, Ајлин Баркер се оријентише на породицу желећи да објасни породицу унутар НРП-а, и породицу преобраћеника која није у покрету, или, како она каже “спољну породицу”. Породични односи унутар покрета зависе од филозофије и праксе покрета, неки ће покрети изричито забрањивати брак; неки ће бити неутрални према избору партнера својих преобраћеника; неки ће покрети изузетно поштовати жене а неки ће их сматрати нижим бићима у односу на мушкарце... Што се тиче спољне породице, и она може да се, ступањем неког члана породице у неки покрет, промени на више начина, да се нпр. распадне, или да се чланови још више зближе, али остаје чињеница да су се многе срећне породице нашле под великим притиском. Једна од главних брига родитеља је прекидање контакта са њиховим дететом које је ступило у НРП. Са друге стране, главни разлог који ће дати НРП (а и сам преобраћеник), јесте да родитељи можда планирају депрограмирање.

Други део: Шта се може учинити?

Овај део књиге бави се практичним сугестијама о томе шта би конкретно, пре свега родитељи, а потом и сви они који су у непосредној или посредној вези са преобраћеником, могли да ураде када се нађу пред оваквим проблемом. Ајлин Баркер наводи три пута решавања проблема: *laissez-faire* или нека ствари иду својим током (одлука да се ништа не предузима мора се донети после пажљивог истраживања и разматрања), насилно депрограмирање (које је за преобраћеникову личност погубно, а уствари почиње киднаповањем преобраћеника) и средњи пут.

Баркер узима становиште средњег пута, и детаљно га описује. “Једна од првих, можда најтежих ствари који родитељи морају урадити је да почну са суочавањем и борбом са сопственим реакцијама. Они могу осетити застрашујући распон емоција, међу којима је вероватно и комбинација осећања одбачености, љутње, незадовољства, кривице, усамљености, збуњености, страха и неспокојства” (136). Најважнији савет који она даје родитељима и пријатељима је очување контакта са преобраћеником, чак и када је то скоро немогуће.¹²⁹ Родитељи треба да подсети дете да треба да дефинише свет према споственом искуству, а не онако како га они сами, или покрет дефинише. Родитељи треба да сачувају позитиван однос са својим дететом и да му ставе до знања да им је стало до њега, да се њихова љубав према њему није променила са дететовим ступањем у покрет, иако се они не слажу са његовим уверењима, подсећајући га на његову индивидуалност, и способност самосталног доношења одлука. За очување позитивног односа са преобраћеником, рођаци и пријатељи треба да буду спремни да смирено саслушају оно што преобраћеник жели да им каже. Преобраћеник ће можда са жаром изјављивати како је открио нову истину, или стил живота, а како његови родитељи не умеју то да увиде због својих предрасуда или затворености духа, или због своје глупости, а то ће родитеље збунити, затим и наљутити. Они сигурно, неће моћи да се радују (осим у ретким случајевима), али треба да настоје да “не буду хистерични, да не пренесе осветољубива осећања о НРП-у на свога сина или кћер, да не *говоре* ствари које ће касније пожалити и да не *нападају* нову веру свог детета на начин који ће преобраћенику изгледати као потпуно неразуман” (167). Даље, родитељи и пријатељи морају да прикупе што је могуће више тачних информација о покрету у који је њихово дете ступило јер тиме ће отклонити своје страхове, а деца им не могу упућивати оптужбе о томе како они не

¹²⁹ ИНФОРМ, организација коју је Баркер основала са сарадницима може помоћи уколико родитељи не знају где се налази њихово дете, или уколико не жели никакав контакт са њима.

разумеју ништа што је везано за покрет. Оно што покрет нуди преобраћенику, родитељи би требало да покушају да задовоље на другачији начин; уколико преобраћеници имају неких проблема за које верују да их решава покрет, родитељи би требало да укажу на другачија решења. Родитељи значи, морају да пажљиво наведу своју децу да мисле својом главом, али то не значи да би требали да намећу своје мишљење.

Ајлин Баркер се бави и темом новца. Сматра да би родитељи требало да имају чврст став о томе да не дају новац деци уколико не знају на шта ће тај новац њихово дете утрошити. Уколико њихово дете тражи новац да задовољи неку потребу, родитељи би требало да сами одмах подмире ту исту потребу, уколико им то дозвољавају новчане могућности. Оно што би око питања новца требало избећи јесте постављање ултиматума детету (да ће му нпр. оставити наследство уколико напусти покрет). Тада ће се сваки преобраћеник осетити као да његови родитељи желе да га “купе”, где ће се он још више затворити према “манипулаторском и материјалистичком свету”.

Пред крај књиге, Баркер се бави напуштањем покрета, наглашавајући да је оном ко је напустио покрет потребна интензивна брига, разумевање и пажња околине. Бивши члан ће се највероватније напуштањем покрета сусрести са емоционалним (нпр. осећај унутрашње празнине) и практичним (нпр. проблем налажења запослења) проблемима, па ће му добро доћи подршка родитеља и пријатеља.

На крају Ајлин Баркер жели да дода: “...иако се ова књига углавном бави ситуацијом, насталом након што је одређени појединац већ ступио у неки НРП, а не НРП-ом као широм друштвеном појавом, ипак може бити од користи завршити је са неколико коментара о томе како би људи могли, на општијем нивоу реаговати на постојање покрета” (191). Оно што би читаво друштво требало да разуме је то шта покрети нуде и да разуме да су покрети различити. Друштво, поготову групе наставника, родитеља и свештеника морају да буду свеснији неспојстава младих људи, жељних одговора на питања и решења проблема, када они осећају да су лишени могућности да их разматрају са било киме – све док се не појави НРП, који ће им радо пружити ту прилику. Шта би то шире друштво, имајући сазнања о томе шта НРП-и нуде својим члановима, требало да извуче као поуку, или као сазнање о томе какво би оно само требало да буде? НРП-и нуде пријатељство, бригу и љубав, оптимистичко и иновативно окружење онима који се осећају одбаченим од главних друштвених токова; у НРП-у ће неки појединац по први пут имати прилику да разматра религиозна питања, на којима се нису задржавали они који су му пружали верско образовање (нпр. “У чему је смисао живота?” или “Зашто има тако много патње у свету?” (193), а можда није ни имао претходно верско образовање, или није имао никакво религиозно искуство, па је осетио потребу за религиозношћу, коју је задовољио уласком у неки НРП; неки ће пак, желети да побољшају ствари (своју личност, каријеру или свет), а једина прилика да то стварно и ураде, јесте улазак у НРП. “Можда би људи, вољни да нешто науче о НРП-има, могли бити свеснији жеље младих људи да стекну прилику за *давање*. У свету специјализације, бирократије и друштвеног благостања, није увек лако младима, прожетих идеализмом, да сазнају како да своју неусмерену енергију троше за добробит других. Неке цркве, школе и комунални центри заиста каналишу ту енергију. А исто то раде и неки НРП-и. [...]. Укратко, иако се јавност сигурно може посаветовати да подигне ниво свог општег знања о НРП-има, као што потенцијални преобраћеници треба да буду свеснији проблема, поменутих у овој књизи, ипак се не сме све што нуде НРП негативно

оценити. Подједнако је могуће, а можда и конструктивније, гледати на њих као на позитиван изазов друштву” (195, 196).

Овом констатацијом Ајлин Баркер завршава књигу “Нови религиозни покрети – Практични увод”. Међутим он не би био потпун, уколико не бисмо дали и неке субјективне сугестије. У савременој теорији постоји много теорија о НРП-има. Оне се генерално могу поделити на оне које узрочнике настајања покрета виде у друштву и његовим вредностима (криза модерног доба), и дуге који сматрају да нови религиозни покрети настају као одговор на широке човекове потребе. Чини се да је Ајлин Баркер, успела да квалитетно обједини сва теоријска схватања о НРП-има у једно. Међутим, за разлику од тешких појмова, и настојања да се донесе неки општеважећи закон “за сва времена”, ова књига поседује “стварност” и труди се да даје савет за конкретно решавање неких конкретних проблема и питања која муче стварне, обичне људе који могу да дођу, или долазе до посредног или непосредног контакта са НРП-има. Сматрам да је то највећи квалитет овог аутора и ове књиге. Међутим, постоје и замерке по питању систематичности, и непостојања садржаја књиге. Сматрам да би бољи редослед неких од поглавља, као и постојање садржаја у књизи дао још прецизнију слику о НРП-има.